

Det Virtuelle Forskerværksted for Kaj Munk Studier

– design af en platform for udvikling af et alment
tilgængeligt website for Kaj Munks forfatterskab

*Af Ulrik Sandborg-Petersen & Peter Øhrstrøm
med indledning ved Lisbeth Lunde Lauridsen*

Indledning

Hvis vi vil se på markante og fremtrædende personer i 1920'ernes og i særdeleshed 1930'ernes og 1940'ernes Danmarkshistorie, kommer vi ikke uden om Kaj Munk. Kaj Munk var en markant person i sin samtid, både som debattør og journalist og som præst, digter og dramatiker. I 1940'erne blev Kaj Munk med sin skarpe pen som sit sværd modstandskampens nok største ikon herhjemme. Hans frygtløse agitation mod uretten er det, han i dag særligt huskes for.

Samtidig er han den danske dramatiker, der er mest opført til dags dato – ikke blot herhjemme, men i hele Norden. Andre lande har også fået øjnene op for, at Kaj Munk i dag stadig har noget at byde på. Enig eller uenig – så pirrer Kaj Munk os stadig. I mødet med Munks ord, liv og holdninger bliver man afkrævet stillingtagen og refleksion.

Ved markeringen af 60-årsdagen for Auschwitz' befrielse var statsoverhoveder fra flere lande med. I den forbindelse havde man valgt at opsætte Kaj Munks skuespil *Han sidder ved smeltediglen* (1938) i den tidligere koncentrationslejr. Et stykke, der viste Kaj Munks modstand mod nazismen efter et besøg i Berlin i 1938, hvor han så,

hvordan Hitler gemte sig bag løgn og terror. Kaj Munk så jødeforfølgelserne allerede før Krystalnatten i 1938 havde fundet sted og kunne ikke holde uretten, han havde set,

Et lille udpluk af Kaj Munks ord.

for sig selv, men måtte have den frem i lyset. Kaj Munk skrev mesterværket *Han sidder ved smeltediglen* på under fem dage. Man turde ikke sætte stykket op på teatrene i Danmark af frygt for naboen mod syd, men stykket fik urpremiere på de skrå brædder i Norge.

I juli 2011 oplevede Norge en frygtelig massakre på Utøya. På det sociale medie Facebook begyndte Kaj Munks sang til Norge *Ja, vi elsker dette landet* (1941) at florere til trøst og til håb.

Professor Søren Dosenrode (forskningsleder ved Kaj Munk Forskningscenteret på Aalborg Universitet) påpeger også andre virkningshistorier, som at sydafrikanerne Desmond Tutu og Allan Boesak læste Kaj Munk og lod sig inspirere af ham i kampen mod apartheidstyret.

Størstedelen af Kaj Munks forfatterskab og kamp blev udtænkt i hans arbejdsværelse "Stærekassen", som i dag igen kan ses fuldt møbleret og indrettet som i Munks tid i Kaj Munks Præstegård i Vedersø.

Kaj Munk Forskningscenteret på Aalborg Universitet er i færd med at digitalisere Kaj Munks forfatterskab. Allerede

Kaj Munks arbejdsværelse "Stærekassen" er nu genetableret med tapet og de originale møbler er kommet tilbage til præstegården.

nu er Kaj Munks dramaer og prædikener digitaliseret, så det er muligt at læse og søge i disse. Forskningscenteret arbejder på at få også Munks andre skrivelser digitaliseret til glæde for alle, der måtte ønske at dykke ned i Kaj Munks ord. Artiklen her er første gang udgivet i Kaj Munk Selskabets blad: Munkiana nr. 44.

Design af en platform

En milepæl er nået i arbejdet på Kaj Munk Forskningscenteret ved Aalborg Universitet. Udover at registrere og tilgængeliggøre centrets store samling af dokumenter vedrørende Kaj Munks liv, virke og værker, har centret gennem flere år arbejdet på at tilvejebringe så meget af Munks forfatterskab i digital form som muligt. Og nu foreligger både den samlede dramatik på i alt 69 skuespil og alle kendte prædikener, i alt 295, i digital form på *Det Virtuelle Forskerværksted for Kaj Munk Studier*, der blev lanceret i november 2010. I det meget omfattende system er teksterne forsynet med verbal- og realkommentarer, og dramaerne er ledsaget af korte, saglige indledninger. På internetadressen

<http://www.kajmunk.hum.aau.dk/?page=vf>

findes lister over alle skuespil og kendte prædikener, som pt. indgår i *Det Virtuelle Forskerværksted for Kaj Munk Studier*.

På længere sigt er det målet, at systemet skal omfatte hele Kaj Munks forfatterskab. Det er også planen, at systemet i det langsigtede perspektiv skal indeholde relevant audiovisuelt materiale til støtte for studier i Kaj Munks liv, virke og værker. Der er allerede nu, med god hjælp fra Aalborg Teaters arkiv, indlagt en del billedmateriale fra opførelser af Kaj Munk-dramaer ved teatret.

Værkstedet består dels af et annoteringsværksted, dels af en downloadbar version, som er den seneste version, der er godkendt af projektets hovedredaktør, den verdenskendte Munk-forsker, professor emeritus ved Université de Paris-Sorbonne, dr.phil. Marc Auchet. Det langsigtede mål er, at denne downloadbare version skal frigives til offentligheden, når den kollektive proces har kvalitetssikret

produktet i tilstrækkelig grad. I næste omgang vil der blive lagt op til en kollektiv proces, som skal kvalitetssikre en senere udgivelse af Kaj Munks samlede forfatterskab i digital form. De forskere, der indgår i værkstedet, kan:

- Påpege eventuelle fejl og problemer i præsentationen af Munk-teksterne, som de aktuelt foreligger i systemet
- Foreslå egne kommentarer til elementer i Kaj Munks tekster
- Fjerne eller revidere egne kommentarer
- Kommentere andres kommentarer
- Foreslå nye funktioner i systemet, så det endnu bedre kan understøtte forskellige slags Munk-studier

I hvert enkelt tilfælde tager forskerne stilling til, om deres kommentarer ønskes optaget i den næste downloadbare version af Munk-studierne. Med jævne mellemrum vil de kommentarer og forslag, som er indsat i systemet af forskergruppen, blive vurderet fagligt, og der vil blive taget stilling til, hvordan de skal nyttiggøres i forhold til den næste

downloadbare version. Det sidste ord i den forbindelse ligger hos professor Marc Auchet.

Udgangspunktet for systemet er et arbejde over fem år, som er gennemført på Kaj Munk Forskningscentret. Centret har forestået digitaliseringen af Kaj Munks dramatik og prædikener, og har forsynet dramatikken med over 3.000 realkommentarer. Kommenteringen af teksterne er i første omgang forestået af cand.mag. Jesper Valeur Mogensen. Ved kommenteringen har neutralitetsprincippet været grundlæggende, så litterær analyse og fortolkende kommentarer så vidt muligt er undgået. På den måde lægges der op til, at den enkelte bruger frit skal kunne danne sin egen mening. Gruppen på Kaj Munk Forskningscentret på Aalborg Universitet bag etableringen af *Det Virtuelle Forskerværksted for Kaj Munk Studier* består af Marc Auchet der er faglig leder og hovedredaktør, Søren Dosenrode, Jesper Valeur Mogensen, Anker Gemzøe, Mogens Pahuus, Andrea Dosenrode, Jørgen Albretsen, Ulrik Sandborg-Petersen og Peter Øhrstrøm.

I første omgang er sitet åbent for Munk-kendere, som ønsker at indgå i forskerværkstedet, og som dermed vil

Vedersø Kirke.

Vedersø Kirke.

være med til at forsyne Munk-teksterne med yderligere verbal- og realkommentarer samt tilblivelses- og teaterhistoriske oplysninger. Selvsagt lægges der op til, at man som bruger af et sådant forskerværksted ser kritisk på de valg, som gruppen på Kaj Munk Forskningscentret nødvendigvis har måttet træffe for at etablere teksterne. De, der på denne måde får adgang til *Det Virtuelle Forskerværksted*, må således bruge et login, som udstedes af forskningscentret. Målet med arbejdet i *Det Virtuelle Forskerværksted for Kaj Munk Studier* er at gøre systemet så brugervenligt og informativt som muligt, således at forskerværkstedet fungerer optimalt, når det gøres alment tilgængeligt.

Når man er logget ind i *Det Virtuelle Forskerværksted for Kaj Munk Studier*, vil man kunne vælge imellem to databaser med tekster fra Kaj Munks forfatterskab: Databasen med skuespil, og den med prædikener. Efter at have valgt om man vil beskæftige sig med prædikener eller skuespil, vil man blive mødt med en side, der opregner samtlige værker, inklusive informationer om det enkelte værk, såsom skriveår for skuespillenes vedkommende og/eller

hvilken søndag i kirkeåret, en given prædiken er skrevet til. Når man har valgt den tekst, man vil arbejde med, kan Munk-kenderen vælge funktionen "annotering", hvilket indebærer, at man bringes videre til en klikbar udgave af teksten, hvor der er mulighed for at knytte en kommentar til et valgt ord eller til en valgt række af ord i teksten. På den måde kan man "oprette en annotering", altså en kommentar til ét eller flere ord. Indholdet af kommentaren står for brugerens egen regning og vil i værkstedets regi blive forsynet med den pågældende Munkforskers navn. Dermed vil kommentaren kunne ses af andre brugere i *Det Virtuelle Forskerværksted*. Dog kan andre brugere hverken rette i eller slette en anden brugers kommentarer. Der er naturligvis mulighed for uenighed imellem forskerne, idet de kan kommentere på hinandens kommentarer, men selve brugerens integritet som forfatter til en kommentar kan der således ikke røkkes ved. Den faglige leder og hovedansvarlige er professor Marc Auchet, der vil have det sidste ord om, hvilke kommentarer der skal med i den næste downloadbare version. Det er også ham, der har det

Vedersø Præstegård.

endelige faglige ansvar, hvad angår den version, der til sin tid skal frigives til offentligheden.

De over 3.000 realkommentarer, som Kaj Munk Forskningscentret har forestået, kan ses af alle, som får adgang til *Det Virtuelle Forskerværksted for Kaj Munk Studier*. Som nævnt ovenfor kan man som bruger af det virtuelle værksted hverken rette i eller slette disse kommentarer. Derimod vil der være mulighed for at skrive kommentarer til kommentarerne, således at eventuelle fejl rettes og mangler påpeges.

Der er mulighed for at se forskellige lister med kommentarer; dels alle kommentarer ordnet efter emneord, dels alle kommentarer ordnet efter hvilket skuespil eller hvilken prædiken, de tilhører, dels alle kommentarer ordnet efter, hvem der har skrevet dem. På den måde kan man få forskellige visninger af, hvilke kommentarer, Munk-kenderne har lagt ind i *Det Virtuelle Forskerværksted*.

I *Det Virtuelle Forskerværksted for Kaj Munk Studier* har man endvidere mulighed for at søge – også på relativt komplicerede måder – i de enkelte databaser, både hvad angår Kaj Munks tekst, og hvad angår brugernes kommentarer. Man kan naturligvis indtaste søgeord, men man kan også opstille avancerede søgekriterier såsom: Skal ordene forefindes som en helhed (lige efter hinanden), eller må de gerne stå spredt i teksten? Brugeren kan også vælge søgekriterier som: Hvis de gerne må stå spredt, hvor langt må der så være imellem ordene? Må de fx stå overalt i hele skuespillet/prædikenen, eller må der kun være op til fx 100 ords afstand? Skal der søges på ordformer fra før 1948-reformen, eller skal der søges på moderne ordformer? Fx "våben" eller "Vaaben". Begge kan findes med databaserne, idet Kaj Munks stavemåde fra før 1948 er maskinelt oversat til moderne stavemåde. Skal der søges på ordbogsformer? Fx, skal "løber" også finde "løb", "løbe", "løbet" og "løbende"? Ligeledes arbejdes der løbende med en række andre avancerede søgningsmuligheder. For eksempel er det planen at udbygge søgefunktionen med muligheden for at afsøge teksten for bibel-citater. Der er

allerede gennemført forstudier, som skal kunne lede til en sådan funktionalitet.

Når man har foretaget en søgning, vil man blive mødt med en side med søgeresultater. Hvert resultat har dels titlen på det værk, hvori søgningen fandt noget, dels er der et lille uddrag af værket, der viser søgeordet i sin sammenhæng. Ganske som på Google. Man vil også kunne klikke på titlen for at komme til det sted i værket, hvor søgeordet blev fundet.

Det Virtuelle Forskerværksted for Kaj Munk Studier er som nævnt organiseret således, at brugeren får mulighed for at downloade en "ikke-annoteret" version af systemet, der i tilgift til teksterne og de godkendte kommentarer indeholder diverse indledninger og billedmateriale med reference til Munk-teksterne. Det system, der kan downloades fra det virtuelle værksted, vil være den seneste version af det system, som til sin tid, når det har nået sin endelige form, skal frigives til offentligheden på internettet.

Kaj Munk skrev mange sange, bl.a. "Den blå anemone".

På denne måde kan medarbejderne i forskerværkstedet til stadighed tage stilling til spørgsmålet om brugervenlighed i forhold til offentligheden, og de kan give udtryk for deres mening med hensyn til eventuelle problemer i den henseende. Endvidere gør denne arbejdsform det muligt for værkstedets medarbejdere til en vis grad at arbejde med systemet offline. Først når de vil bidrage med en ny annotering, skal de være online.

Teknologien bag *Det Virtuelle Forskerværksted for Kaj Munk Studier* såvel som bag det downloadbare program, er Emdros, som er udviklet af Ulrik Sandborg-Petersen. Emdros er et stykke software til lagring af annoteret tekst. Emdros gør det let for en programmør at lave websites og programmer, der handler om annoteret tekst. Programmet er nemlig en generel løsning på de tekniske problemer omkring det at gemme tekstdatabaser og hente deres data frem igen på interessante måder. Således er *Det Virtuelle Forskerværksted* og det downloadbare system kun eksempler på de mange anvendelser, som Emdros vil kunne have, når det handler om "tekst plus information om teksten".

Der er allerede etableret forbindelse mellem Kaj Munk Forskningscentret og Grundtvig Centeret, hvor Emdros har fundet anvendelse i et projekt vedrørende Grundtvigs bibelbrug i salmedigtningen. Emdros er udviklet af denne artikels første forfatter. Interesserede læsere kan finde mere information i Ulrik Sandborg-Petersens ph.d.-afhandling¹ samt på Emdros' website <http://emdro.org>.

Det er Kaj Munk Forskningscentrets håb, at arbejdet i forbindelse med *Det Virtuelle Forskerværksted for Kaj Munk Studier* vil være til nytte for forskningen i Kaj Munks værker, samt at slutproduktet, dvs. den alment tilgængelige udgave af Kaj Munks forfatterskab, vil medvirke til at udbrede kendskabet til Kaj Munks idéer, liv, virke og værker.

Endnu mere generelt er det håbet, at denne metode til udvikling af en digital udgivelse af Kaj Munks forfatterskab på nettet kan danne model for udviklingen af digitale udgivelser af andre danske forfatterskaber på nettet.

Noter

1. Ulrik Sandborg-Petersen: *Annotated text databases in the context of the Kaj Munk archive: One database model, one query language, and several applications*. Ph.d.-afhandling, Institut for Kommunikation, Aalborg Universitet 2008. Kan downloades på: <http://ulrikp.org/PhD>

Lisbeth Lunde Lauridsen kan kontaktes på lll@levendehistorie.dk

